

Sanja Pajnić

Sveučilište Josip Jurja Strossmayera, Osijek

Sara Mills (2012). *Gender Matters: Feminist Linguistic Analysis*. Sheffield: Equinox, 279 str. ISBN 978-1-84553-496-7.

Različite definicije feminizma proizišle iz povezanosti s različitim čimbenicima (godinama, etnicitetom, klasom, društvenim sustavima, kulturom) i dalje povezuje obveza poboljšanja položaja žena u društvu, iako se vrijeme u kojemu živimo određuje kao postfeminističko doba (žene imaju pravo na izbor partnera, posao, edukaciju i sl.). Zašto je stoga rod i dalje važan u postfeminističkom dobu razmatra lingvistica Sara Mills (Sheffield Hallam University) u uvodnom dijelu zbirke eseja *Gender Matters: Feminist Linguistic Analysis*. Autorica naglašava da postoji još mnogo područja u kojima su žene rodno diskriminirane, a feministička lingvistika analizom jezika stvara uvid u nejednakosti i time otvara put promjenama. Knjiga je objavljena 2012. godine (meki uvez, 279 stranica), ali ne donosi sasvim nove tekstove već objedinjuje autoričine eseje i članke s područja feminističke lingvističke analize u posljednjih dvadeset godina. Iako su članci prvotno objavljeni u različitim časopisima i zbornicima te u različitim vremenskim intervalima (od ranih devedesetih nadalje), što pretpostavlja i promjene unutar feminističke lingvističke analize tijekom tog razdoblja, tekstovi su nenametljivo povezani i objedinjeni u četiri veća tematska poglavlja: *Gender and reading/writing*, *Analysing sexism*, *Gender and politeness*, *Strong women speakers*. Metodologija eseja često se temelji na analizama konkretnih tekstova na koje su primijenjeni različiti teorijski modeli (Judith Butler, Louis Althusser, Pierre Bourdieu i dr.), a u nekim esejima teze proizlaze na temelju provedenih upitnika ili anketa.

U esejima u prvom poglavlju *Gender and reading/writing* u pitanje se dovodi teza da žene pišu drukčije od muškaraca, kao i da razlike u rodu nužno stvaraju i razliku u recepciji teksta, iako je tim zaključcima prethodila teorija koja je zastupala izričitu dihotomiju. Tako u prvom eseju „Analysing women’s writing“ autorica navodi teoriju Wirginije Woolf o posebnom tipu „ženske rečenice“ koju su razvile spisateljice, a koja se jezičnim karakteristikama razlikuje od one „muške“ – to je viđenje o razlici muškog i ženskog pisma kasnije odjeknulo u tvrdnjama francuskih feministica Luce Irigaray i Hélène Cixous. Autorica naglašava da su se mnogi teoretičari zasebno fokusirali na opise ženske rečenice što pretpostavlja muško pisanje kao implicitnu normu. U tom se smislu razvija falocentrizam – smještanje maskulinnog u središte teorijskih modela i pretpostavljanje da je „muško“ podudarno s

„ljudskim“. Na sličan se način u eseju „Gender and Reading“ postavlja pitanje je li i čitanje rodno obilježena aktivnost. Nasuprot jednostavnoj dihotomiji koja pretpostavlja da sve žene čitaju na jedan poseban način, autorica zastupa tezu o kompleksnosti recepcije i interpretacije teksta. Propituje također i odnos samog čitatelja i teksta u stvaranju značenja – određuje li sam tekst način na koji čitatelj reagira i pasivno prima ideološke poruke u tekstu ili čitatelj ima kontrolu nad značenjima te kreira vlastito značenje na temelju prethodnih čitalačkih iskustava.

Šest eseja objedinjenih u poglavlje *Analysing sexism* donosi primjere tekstualnih analiza koje posredno definiraju seksizam te ga objašnjavaju iz različitih teorijskih perspektiva. Tako prvi esej dovodi u vezu seksizam i poeziju na primjeru analize pjesme Johna Fullera „Valentine“, a u kontekstu odnosa marksističke teorije Louisa Althussera i feminističke stilistike. Na sličan su način analizirani seksizam i rasizam u glazbi („Sexism and racism in music“), posebno uvredljivi nazivi (*bitch, ho, pimp, faggot*) u rap i hip-hop glazbi koje, tvrdi autorica, prije nego što ih procijenimo kao seksističke ili homofobne, treba promatrati s obzirom na kontekst, a ne na načine na koje ih mediji najčešće interpretiraju.¹ S druge strane, na primjeru analize oglasa britanske agencije za spajanje parova (esej „Post-feminist text analysis“), upozorava se da je danas seksizam vrlo teško uočiti jer je i na jezičnoj razini postao indirektniji i suptilniji. S obzirom na promjenu seksizma samog, dolazi i do potrebe stvaranja nove feminističke analize teksta koja bi objedinila i promjene u feminizmu, lingvistici i kritičkoj analizi teksta. U tom se smislu govori o postfeminističkoj analizi teksta koja osvještava složenost i kontekstualnu prirodu značenja u tekstovima. Teorijski okvir eseja autorica proširuje i određenjem „prijelaznosti“/tranzitivnosti unutar tekstualne analize („...who does what to whom in a text“; Mills, 2012: 97), a na primjeru pop pjesme „Hit“ (Sugarcubes, 1992.) u kojoj je žena većinom viđena kao pasivni sudionik (esej „Transitivity analysis“). Razvoj feminističke lingvistike nadalje je prikazan u postavkama feminizma trećeg vala² (esej „Third wave feminist text analysis“) koji, za razliku od feminizma drugog vala, ne pretpostavlja dihotomiju u jeziku muškaraca i žena te omogućuje analizu njihova jezika bez postavljanja premise o rodu koji uvijek stvara razliku, odnosno o ženama kao nemoćnima, a muškarcima kao moćnim subjektima. Feminizam trećeg vala ispituje ulogu konteksta – pojedinac se analizira u odnosu na društvene skupine koje prosuđuju njegovo jezično ponašanje. U tom je smislu za lingvistiku feminizma trećeg vala važan pojam zajednice prakse (community of practice) da bi se

¹ Autorica navodi primjer rap glazbenika Ice-T-ja za kojega je *pimping* ‘also used as a definition of a fly, cool lifestyle, which has nothing to do with prostitution.’ (Mills, 2012: 166)

² Feminizam trećeg vala javlja se devedesetih godina 20. stoljeća kao reakcija na prethodnu generaciju feministica aktivnu od šezdesetih do osamdesetih godina.

opisalo kako vrijednosti skupine utječu na pojedinca i na njihovo poimanje što je određenoj situaciji jezično primjereno. Upravo primjerenost i očekivanja zajednice autorica dovodi u pitanje na primjeru provedene ankete o izboru titula i prezimena u eseju „Feminism and naming“. Uzorak anketiranih feministica je skupina za koju Mills pretpostavlja da bi se najviše mogla naći u sukobu sa zajednicom prakse, kao i većoj izloženosti pritiscima i konzervativizmu. Ipak, anketa pokazuje različite i vrlo kontekstualno ovisne izbore ispitanica te se dograđuje na interpretaciju pojmova „seksizam“, „antiseksizam“ i posebno „politička korektnost“, pojam u medijima doveden do apsurdna (u primjerima kao što je „vertically challenged“ za „nizak“). Autorica pojmove ne promatra kao zasebne, već kao one kojima je zajedničko odrediti granice i mogućnosti drugima, utemeljujući pri tom svoju interpretaciju na radu Pierrea Bourdieua.

Treće poglavlje *Gender and politeness* sastoji se od tri sadržajno bliska eseja: „Gender and politeness“, „Gender and impoliteness“ i „Class, gender and impoliteness“. Uljudnost, ranjivost, skromnost stereotipno se vežu uz žene, a direktnost i agresija uz muškarce. Kad iste „maskuline“ govorne norme koriste žene, njihov će govor najvjerojatnije biti procijenjen kao neprimjeren i nepristojan. No, budući da je određenje roda ovisno o različitim kontekstima, odnosno o zajednicama prakse, nema ni jednostavnog pristupa u definiranju odnosa roda i uljudnosti/neuljudnosti, koji upravo zbog ovisnosti o kontekstualnim prosudbama ne mogu biti promatrani kao suprotnosti i apsolutne vrijednosti.³ Ovdje je važno problematizirati rod i društveni stalež u odnosu na definiciju uljudnosti jer se uljudnost najčešće veže uz žene bijele rase i srednjeg staleža. Ostale asocijacije vezane uz uljudnost su i ljubaznost, dobre manire, dobar odgoj te bonton. S druge strane, pripadnici radničke klase asocijativno su vezani uz glasnoću, direktnost i psovke zbog čega ih se često određuje kao neuljudne. Zbog toga, budući da se na temelju onoga što smatramo uljudnim (a to je norma srednje klase) prosuđuju drugi, a stereotipi o rodu i društvenom staležu mogu pri tom zadirati u našu procjenu jezičnog ponašanja, autorica upućuje na oprez.

Strong women speakers posljednje je, četvrto poglavlje koje se sastoji od eseja „Discourse competence: how to theorise strong women speakers“ i „Gender and performance anxiety“. Kao i u prethodnim esejima, autorica i ovdje dovodi u pitanje općeprihvaćenu karakterizaciju ženskog govora kao „nemoćnog“ ili pretjerano uljudnog“ te općenito nadilazi stereotipnu dihotomiju maskulino/feminino i umjesto nje predlaže diskurzivnu kompetenciju (discourse competence) kao mjerilo vri-

³ Navodi se primjer „napasne“ pristojnosti ili manipulativne, neiskrene pristojnosti – uz njih su vezane negativne konotacije.

jednosti govornika koji se primjereno koristi i kooperativnim i kompetitivnim govornim strategijama. Naime, govornik koji je kompetentan služi se govorom koji je ujedno asertivan jer zadovoljava svoje potrebe, te kooperativan jer zadovoljava potrebe skupine. U tom je smislu moguće odrediti snažne ženske govornike bez potrebe referiranja na maskulinu/femininu opoziciju. Žene često koriste različite govorne stilove, ovisno o situaciji koja može zahtijevati prilagodbu jezičnog izraza (navodi se primjer Margaret Thatcher). Nasuprot tome, oni govornici koji koriste jedan govorni stil u svim prilikama diskurzivno su nekompetentni. Kao što postoji stereotipno mišljenje o govoru žena općenito, postoji i ono o javnom govoru u kojemu se žene nalaze u autoritativnoj, predavačkoj ulozi. Naime, uobičajeno je mišljenje da žene više osjećaju strah od javnog nastupa te da su pri tom nervoznije i emocionalnije. Ono što može utjecati na anksioznost vezanu uz javni nastup jest i to do koje mjere pojedinac prihvaća odnosno odbacuje stereotipna očekivana ponašanja vezana uz rod (govorni stilovi u javnim nastupima indirektno su asocirani kao maskulini). Na temelju kratkog provedenog upitnika, autorica iznosi da je vrlo malen broj muških ispitanika odgovorio da ima strah od javnog nastupa pa ulogu roda ipak povezuje s doživljajem anksioznosti vezane uz javni nastup⁴ te dodaje i ulogu čimbenika poput godina i iskustva koji također mogu utjecati na samopouzdanje u javnom izlaganju.

Metodološki pristup kroz ukupno trinaest eseja podijeljena u četiri tematska poglavlja knjige *Gender Matters: Feminist Linguistic Analysis* većinom je sličan: autorica na primjeru analize teksta (književnost, mediji, razgovor, tekst pjesama) ili provedenih anketa najčešće dekonstruira konvencionalnu polarizaciju roda temetski vezanu uz određenu teorijsku premisu (pisanje/čitanje, seksizam, ne/uljudnost, govor itd.), pri čemu naglašava važnost i promjenjivost konteksta i ulogu zajednice prakse. Ukoliko se uzme u obzir vrijeme u kojemu su nastajali ovi eseji kao i autori na koje se Mills često referira, ovaj zbornik predstavlja i svojevrsni mali povijesni pregled feminističke analize teksta i u tom smislu i zanimljiv uvid u njezine sadržajne pomake u posljednjih dvadesetak godina. Duljina tog perioda potvrđuje da je pitanje roda, kako autorica intrigantno tvrdi u naslovu knjige, i dalje doista važno te da se pristup tom pitanju uvijek iznova modificira. U tom smislu zbirka eseja i članaka *Gender Matters: Feminist Linguistic Analysis* daje dobar pregled suvremene feminističke analize teksta, ali i daje naslutiti da pitanja rodne problematike i dalje nisu iscrpljena.

⁴ Autorica, međutim, iznosi i da je samopouzdanje integrirano u percepciju muškog identiteta pa je moguće i da muški ispitanici nisu bili spremni priznati doživljaj anksioznosti.

Autoričini tematski interesi predstavljeni u ovom zborniku, slični su i u njezinim ostalim radovima među kojima izdvajamo *Feminist Post-Colonial Theory* (2003., s urednicom Reinom Lewis), *Michel Foucault* (2003.), *Gender and Politeness* (2003.), *Gender and Colonial Space* (2005.), *Language and sexism* (2008.).